

FS Radni dokument

18/02

SNAŽAN RAST ZAPOSLENOSTI UZ SPOR RAST PROIZVODNJE NIJE
SE DESIO: O POUZDANOSTI ANKETE O RADNOJ SNAZI U SRBIJI

Pavle Petrović, Ekonomski fakultet Univerzitet u Beogradu i Fiskalni savet Republike Srbije

Danko Brčerević, Fiskalni savet Republike Srbije

Slobodan Minić, Fiskalni savet Republike Srbije

Pripremljen za Kopaonik biznis forum i objavljen u Ekonomici preduzeća broj 66 (1-2).

Mart, 2018

Fiskalni savet Republike Srbije

SNAŽAN RAST ZAPOSLENOSTI UZ SPOR RAST PROIZVODNJE NIJE SE DESIO: O POUZDANOSTI ANKETE O RADNOJ SNAZI U SRBIJI

P. Petrović, D. Brčerević, S. Minić

Sažetak

U ovom radu na sada već dovoljno dugačkoj seriji podataka od 2012. do 2017. ponovo ocenjujemo pouzdanost zvaničnih podataka o neuobičajeno visokom rastu zaposlenosti u Srbiji od oko 20%, do kog navodno dolazi uz nizak rast BDP-a od oko 6%. Dužina raspoložive serije podataka omogućava da se ovo pitanje razmotri sa velikom sigurnošću. Sve različite analize koje smo sprovedli nedvosmisleno ukazuju na isti zaključak – da postoje problemi u zvaničnom statističkom praćenju kretanja zaposlenosti, odnosno da Anketa o radnoj snazi još uvek nije pouzdana. Visok rast zaposlenosti uz nizak rast proizvodnje nije u skladu sa osnovnim i nebrojeno puta dokazanim ekonomskim teorijama koje definišu vezu zaposlenosti i proizvodnje. Takva kretanja, da su stvarna, podrazumevala bi snažan, dvocifren, pad produktivnosti privrede Srbije u prethodnih pet godina, za koji (srećom) nema ekonomskih naznaka da se desio. Takođe, komparativna analiza pokazuje da se navodni fenomen visokog rasta zaposlenosti bez rasta BDP-a kao u Srbiji ne dešava ni izbliza ni u jednoj drugoj zemlji Centralne i Istočne Evrope. U svim drugim uporedivim zemljama zaposlenost od 2012. do 2017. raste (u skladu sa teorijskim očekivanjima) sporije od rasta BDP-a. Na nepouzdanost podataka iz ARS-a za Srbiju dodatno ukazuje i široka rasprostranjenost povećanja zaposlenosti po različitim poslovima i u formalnom i u neformalnom sektoru, kao i visok rast fonda časova rada – do čega ne može da dođe uz nizak rast proizvodnje. Uz sve to, snažan rast zaposlenosti koji se navodno dešava u Srbiji nije u skladu ni sa stagnacijom životnog standarda stanovnika, nije u skladu s naplaćenim doprinosima od obaveznog socijalnog osiguranja, a ne podržavaju ga ni administrativni podaci o kretanju registrovane zaposlenosti dobijeni iz nezavisnog izvora (CROSO). Nadamo se da će s ovim istraživanjem, relevantnim analizama i tačnim podacima, dvogodišnja diskusija na ovu temu da se zaokruži i da će ovo istraživanje uticati na podizanje kvaliteta podataka iz ARS-a na nivo uporedivih zemalja sa Srbijom, tj. da će ova važna Anketa u budućnosti davati pouzdane podatke o kretanjima na tržištu rada Srbije.

Ključne reči: zaposlenost, privredni rast, elasticitet zaposlenosti, BDP, Anketa o radnoj snazi

1. Uvod i osnovni nalazi

U prethodnim analizama statističkih podataka o visokom rastu zaposlenosti i snažnom padu nezaposlenosti od 2012. ukazali smo da ovi rezultati iz Ankete o radnoj snazi (ARS) nisu pouzdani (Petrović et al. (2016a)[4] i Petrović et al. (2016b)[5]). U međuvremenu, pristigli su novi podaci za 2016. i 2017, a objavljeni su i dodatni radovi na ovu temu (Kovačević i Pantelić (2017) [2] i Kovačević et al. (2017) [3]). To pruža mogućnost da se temeljnije proveri pouzdanost Ankete o radnoj snazi (ARS) i ispita validnost do sada iznetih argumenata na dovoljno dugačkoj seriji statističkih podataka od 2012. do 2017. godine. Osnovni cilj ovog istraživanja jeste da podstakne Republički zavod za statistiku (RZS) da unapredi statističko praćenje zaposlenosti u Srbiji. Podizanjem kvaliteta podataka iz ARS-a na nivo uporedivih zemalja, ova Anketa mogla bi da ima izuzetno važnu ulogu u pružanju relevantnih podataka za ekonomske analize tržišta rada u Srbiji, tj. da obezbedi temelj za vođenje odgovarajućih ekonomskih politika u ovoj oblasti.

U prvom delu ovog rada na najnovijim podacima pokazujemo da i dalje važe svi argumenti o niskoj pouzdanosti Ankete o radnoj snazi koje smo izneli pre dve godine. *Prvo*, navodno snažan rast zaposlenosti u Srbiji koji traje od 2012. potpuno odudara od sporog rasta BDP-a. To protivreči elementarnoj ekonomskoj teoriji i ne dešava se ni u jednoj uporedivoj zemlji. *Drugo*, visok rast zaposlenosti od 2012. nije u skladu sa kretanjem makroekonomskih agregata koji su sa zaposlenošću čvrsto povezani – životnim standardom stanovništva i naplatom doprinosa za obavezno socijalno osiguranje.

Veza zaposlenosti i BDP-a jeste notorna i empirijski je nebrojeno puta dokazana. Po toj, osnovnoj ekonomskoj relaciji, rast BDP-a jednak je zbiru rasta zaposlenosti i rasta produktivnosti. Ekonomisti vezu zaposlenosti i BDP-a često prikazuju i na skraćeni način, preko elasticiteta zaposlenosti (rast zaposlenosti podeljen sa rastom BDP-a) koji u opštem slučaju uzima vrednosti između nula i jedan (jer zaposlenost raste sporije od rasta BDP-a za onoliko za koliko se povećava produktivnost rada).

Međutim, po podacima ARS-a Srbija je u periodu od 2012. do 2017. znatno odstupila od ovih osnovnih ekonomskih relacija, što dovodi u pitanje kredibilnost objavljenih podataka. Po ARS-u, zaposlenost je od 2012. do 2017. porasla za preko 19%, a rast BDP-a bio je oko 6% što ukazuje na pad produktivnosti od oko 13%.¹ Za razliku od Srbije sve druge uporedive zemlje Centralne i Istočne Evrope (CIE) u istom periodu imale su očekivani sporiji rast zaposlenosti od rasta BDP-a. Rast zaposlenosti u zemljama CIE od 2012. do 2017. iznosio je 6,1% uz rast BDP-a od 17,1% (rast produktivnosti od oko 11%). Takođe, elasticiteti zaposlenosti svih zemalja CIE sem Srbije od 2012. do 2017. iznosili su, u skladu sa teorijskim očekivanjima, između nula i jedan (u proseku 0,3), dok je taj elasticitet u Srbiji, po podacima iz ARS-a, bio 3,2 (Tabela 1).

Snažan rast zaposlenosti u prethodnih pet godina u Srbiji od gotovo 20% (po ARS-u) takođe nije ostavio nikakvog traga na druge makroekonomske agregate koji su neposredno povezani sa rastom zaposlenosti. Životni standard stanovništva gotovo da uopšte nije povećan od 2012. godine iako se potrošnja građana Srbije velikim delom finansira prihodima od rada. Po podacima RZS-a, ukupna lična potrošnja u Srbiji realno je porasla od 2012. do 2017. svega 1,3%, što ni izbliza ne podržava podatke o visokom rastu zaposlenosti iz ARS-a.

Na nepouzdanost ARS-a neposredno ukazuje i kretanje naplaćenih doprinosa za obavezno socijalno osiguranje. Rast doprinosa morao bi da bude skoro identičan rastu mase zarada (broj zaposlenih pomnožen sa prosečnom zaradom) formalno zaposlenih koji plaćaju doprinose. Međutim, doprinosi su

¹ Budući da ARS za četvrti kvartal još uvek nije objavljen, rast zaposlenosti u 2017. aproksimiramo međugodišnjim rastom u prva tri kvartala.

realno porasli od 2012. do 2017. za svega 3,7% što ni izbliza nije u skladu sa rastom formalne zaposlenosti po ARS-u od 13,4%, uz približno nepromenjen realni nivo zarada u istom periodu. Ova očigledna neusaglašenost pokazuje da podaci iz ARS-a nisu ni približno tačni.

U drugom delu analize, razmatramo argumente analitičara koji smatraju da se pouzdanost ARS-a ne može dovoditi u pitanje. [1] [2] [3] Na početku ovog dela (koristeći poslednje dostupne podatke) osvrćemo se na rad Arandarenko et al. (2016) [1], koji nudi teorijska objašnjenja kako je visok rast zaposlenosti moguć uz stagnaciju ili nizak rast BDP-a. Po tim fiktivnim hipotezama, za koje i sami autori kažu da su neuobičajene, znatno brži rast zaposlenosti od rasta BDP-a moguć je ukoliko povećanje zaposlenosti počiva na nisko produktivnim poslovima ili na poslovima sa skraćenim radnim vremenom. Podaci, međutim, ove hipoteze demantuju.

Hipoteza o skraćenom radnom vremenu može jednostavno da se ilustruje primerom gde zaposlenog koji radi puno radno vreme od 8 sati dnevno, na istom poslu zamene dva radnika koji rade pola radnog vremena. U tom slučaju broj zaposlenih povećao bi se dva puta, ali broj ostvarenih radnih časova i BDP ostali bi nepromenjeni. Dakle, ako ARS pokazuje da se fond časova rada kreće nezavisno od visokog rasta broja zaposlenih, odnosno da stagnira ili raste sporo kao BDP, to bi moglo u teoriji da objasni zašto visok rast zaposlenosti u Srbiji nema uticaja na rast proizvodnje.

Međutim, podaci za Srbiju ovu hipotezu odbacuju. Broj zaposlenih sa punim radnim vremenom porastao je po ARS-u od 2012. preko dva puta brže od rasta BDP-a,² dok je porast broja zaposlenih sa nepotpunim radnim vremenom bio još izraženiji. Zbog tako snažnog rasta broja zaposlenih i s punim i s nepotpunim radnim vremenom nemoguće je da je ukupan fond časova rada u Srbiji imao spor rast kao BDP. Taj zaključak neposredno potvrđuje i istraživanje Kovačević i Pantelić (2017) [2] u kom je direktno izračunat fond časova rada u Srbiji na uporedivoj seriji podataka iz ARS-a od 2014. do 2016. godine. Tu je pokazano da je rast ukupnog fonda časova rada izuzetno visok i čvrsto povezan sa visokim rastom zaposlenosti (sa koeficijentom korelacije od 0,7). Fond časova rada u Srbiji po tim podacima porastao je od 2014. do 2016. čak i nešto brže od zaposlenosti, odnosno preko tri puta brže od rasta BDP-a (Grafikon 3).³

Slično ovome, podacima se može lako pokazati da ne stoji ni hipoteza da rast nisko produktivnih poslova objašnjava rast zaposlenosti od skoro 20% uz nizak rast BDP-a. Po Arandarenko et al. (2016), ovakva kretanja mogla bi da se dese usled povećanja nekvalitetnih (neproduktivnih) poslova koji malo utiču na proizvodnju. To bi, međutim, moralo da implicira i još neke neuobičajene promene: 1) da u prethodnih pet godina nije došlo do opšteg povećanja produktivnosti privrede usled tehnološkog napretka, tržišne utakmice i drugo – što bi bilo veoma neobično u višegodišnjem periodu; i 2) da od 2012. do 2017. praktično nije bilo rasta „normalne“ zaposlenosti koja je direktno povezana sa rastom proizvodnje, već samo niskoproduktivnih zanimanja. Prvi uslov malo je verovatan i u suprotnosti je sa visokim rastom izvoza i realnim rastom zarada u privatnom sektoru koji je povezan sa rastom produktivnosti. Drugi uslov neposredno demantuju podaci iz ARS-a.

Naime, od ukupnog porasta broja zaposlenih od 2012, koji po ARS-u iznosi nešto preko 440.000, oko 180.000 otpada na povećanje nisko produktivne neformalne zaposlenosti, a oko 260.000 je rast standardne, formalne, zaposlenosti. Drugim rečima, marginalno značajna neformalna zaposlenost od 2012. do 2017. jeste po podacima iz ARS-a imala veoma snažan rast od oko 47%, ali u isto vreme i

² Po podacima iz ARS-a preko 85% zaposlenih u Srbiji radi puno radno vreme.

³ Namera autora bila je zapravo suprotna tj. da pokažu da se fond časova rada u Srbiji kreće nezavisno od rasta zaposlenosti. Međutim, oni nisu prepoznali da podaci do kojih su došli pokazuju potpuno suprotno. (Grafikon 2 i Grafikon 3)

produktivna, formalna zaposlenost, porasla je preko dva puta brže od BDP-a, odnosno za 13,4%.⁴ Rast formalne zaposlenosti je dvocifren (10,8%) čak i kad iz nje dodatno isključimo neke neproduktivnije potkategorije koje imaju (sumnjivo) visok rast, poput formalne zaposlenosti u poljoprivredi. Zbog znatno bržeg povećanja i produktivnijeg dela zaposlenosti od rasta BDP-a, visok rast nekvalitetne neformalne zaposlenosti i zaposlenosti u poljoprivredi (ukoliko su se uopšte desili)⁵ ni izbliza ne mogu da objasne raskorak između rasta zaposlenosti i BDP-a.

Nakon testiranja fiktivnih hipoteza na podacima od 2012. do 2017, u nastavku prelazimo na analizu rezultata poslednjeg istraživanja Kovačević et al. (2017) [3]. Autori su pokušali da empirijskim istraživanjem pokažu da je ARS pouzdan, odnosno: 1) da se diskonekcije između kretanja zaposlenosti i BDP-a dešavaju i u mnogim drugim evropskim zemljama; 2) da je kretanje zaposlenosti u Srbiji konzistentno sa kretanjem lične potrošnje i naplaćenim doprinosima i 3) da su podaci iz ARS-a u skladu sa administrativnim podacima o kretanju zaposlenosti iz Centralnog registra obaveznog socijalnog osiguranja (CROSO). Međutim, svaka od ovih analiza ima ili grubu materijalnu grešku ili je pogrešno protumačena, a najčešće i jedno i drugo. Zbog toga i ove analize, kada se objektivno razmotre, čvrsto ukazuju da nešto nije u redu sa podacima iz ARS-a.

Prvo smo ispitivali tezu Kovačević et al. (2017) da se slična diskonekcija kretanja zaposlenosti i BDP-a kao u Srbiji dešava i u drugim evropskim zemljama. Autori su to pokušali da pokažu iznoseći veći broj primera evropskih zemalja u kojima je elasticitet zaposlenosti (rast zaposlenosti podeljen sa rastom BDP-a) bio znatno van teorijskog opsega od nula do jedan. Svaki od ovih primera, međutim, sadrži grube previde ili je pogrešno protumačen – odnosno nigde se ne pokazuje odsustvo veze između kretanja zaposlenosti i proizvodnje kao u Srbiji.

Zaključak Kovačević et al. (2017) da Luksemburg (u periodu 2008-2010) i Rumunija (2009-2011) imaju izuzetno elasticitete zaposlenosti daleko van teorijski očekivanog opsega (između 0 i 1) neposredna je posledica previda. Naime, na Eurostatu postoji jasno upozorenje za ove dve zemlje da upravo u tim periodima postoje prekidi u vremenskim serijama podataka o zaposlenosti (Grafikon 7). Zbog toga ti podaci ne mogu da se koriste za računanje elasticiteta zaposlenosti, tj. izračunati elasticiteti su bezvredni. Ironično, tražeći sličnost sa Srbijom Kovačević et al. (2017) nabasali su na dve zemlje sa prekidom serije podataka o zaposlenosti, što samo govori o tome koliko su podaci iz ARS-a za Srbiju čudni. Dodatni primer Španije takođe dobro ilustruje da nešto nije u redu sa podacima o zaposlenosti u Srbiji. Španija je u periodu od 2008. do 2013. imala elasticitet zaposlenosti van teorijski očekivanog raspona od nula do jedan jer je ova zemlja imala produženu recesiju.⁶ Međutim, zaposlenost u Španiji i tada je gotovo savršeno pratila kretanje BDP-a sa koeficijentom korelacije od 0,9 (Grafikon 5). Za razliku od Španije, u Srbiji se po podacima iz ARS-a zaposlenost i proizvodnja sistematski kreću divergentno (Grafikon 6). Na kraju, primeri poput Mađarske (2010-2012) kad je zaposlenost za dve godine porasla oko 2,5% uz rast BDP-a ispod 0,1%, možda matematički daju izuzetno velike elasticitete zaposlenosti (2,5 podeljeno sa 0,1), ali potpuno su neuporedivi sa Srbijom (da je rast BDP-a u Mađarskoj bio nula, elasticitet

⁴ Zbog većeg učešća, rast kvalitetnih poslova od oko 13% znatno više utiče na povećanje ukupne zaposlenosti (za 260.000 zaposlenih), nego rast neformalne zaposlenosti od 47% (180.000).

⁵ Verodostojnost podatka iz ARS-a po kojima su rast formalne zaposlenosti u poljoprivredi kao i rast neformalne zaposlenosti u prethodnih pet godina iznosili skoro 50% veoma je upitna. O tome u ovom radu nećemo uopšte diskutovati pored tolikog broja drugih čvrstih pokazatelja da ARS nije pouzdan.

⁶ Španija je od Q3 2008. do Q4 2013. u proseku imala pad BDP-a od 1,7% i pad zaposlenosti od 3,3% zbog čega je elasticitet zaposlenosti u proseku bio 2. Međutim, ovakva kretanja potpuno su normalna za periode produžene recesije. Naime, zaposlenost u Španiji je i tada rasla manje od rasta BDP-a za rast produktivnosti od 1,6% godišnje, a elasticitet je bio „čudan“, samo zato što su rast zaposlenosti i rast BDP-a bili privremeno negativni. Čim je Španija izašla iz recesije elasticitet zaposlenosti automatski se vratio u raspon 0-1 (Grafikon 5).

zaposlenosti bio bi beskonačan). Još važnije je to da, za razliku od Srbije, Mađarska slično Španiji ima sistematski veoma visoku korelaciju rasta zaposlenosti i rasta BDP-a od oko 0,7.

U nastavku teksta razmatramo teze Kovačević et al. (2017) da su podaci iz ARS-a o visokom rastu zaposlenosti konzistentni sa naplaćenim doprinosima za obavezno socijalno osiguranje kao i sa kretanjem lične potrošnje. Ovi pogrešni zaključci, međutim, proizilaze iz irelevantnih analiza koje uz to obiluju greškama. Prvo pokazujemo glavne greške u analizi kretanja zaposlenosti i naplaćenih doprinosa:

- *Prvo*, izbor indikatora kojim se pokazuje rast doprinosa je, najblaže rečeno, čudan. Kovačević et al. (2017) ne gledaju naplatu ukupnih doprinosa već samo doprinose za slučaj nezaposlenosti. Ovi specifični doprinosi, međutim, čine manje od 5% ukupnih doprinosa. Preko 95% naplaćenih doprinosa u Srbiji čine doprinosi za penzijsko i zdravstveno osiguranje koji su neopravdano isključeni iz ove analize.
- *Drugo*, analiza [3] urađena je samo za jednu, 2015. godinu, kad je i zaposlenost po ARS-u imala upadljivo najniži (i najrazumniji) rast u prethodnih pet godina. Iznesena tvrdnja da podaci o naplati doprinosa u 2016. nisu bili dostupni autorima je netačna. Podatke o naplati doprinosa Ministarstvo finansija svakog meseca redovno objavljuje na svojoj internet stranici. Takođe, podatke o naplati javnih prihoda redovno prenose mediji, a i predstavnici Vlade s njima često izlaze pred javnost.
- *Treće*, korišćeni podaci o rastu naplaćenih doprinosa za osiguranje od nezaposlenosti u 2015. su netačni. Rast ovih doprinosa u 2015. nije bio 109,9 mln dinara već 155 mln dinara. Uz to, čak i da je podatak od 109,9 mln dinara tačan to opet ne bi bio rast od 1,4% kako Kovačević et al. (2017) pogrešno tvrde. U Srbiji se godišnje naplati oko 20 mlrd dinara doprinosa za osiguranje od nezaposlenosti, tako da njihovo hipotetičko povećanje za 109,9 mln može da bude samo rast od oko 0,5%.
- *Četvrto*, netačno se tvrdi da je promena stope pojedinačnih doprinosa prepreka za računanje rasta njihovog naplaćenog iznosa. Korekcija za promenu stope je trivijalan račun, što pokazujemo u ovom tekstu.
- *Peto*, naplatu doprinosa ne be trebalo porediti direktno sa rastom zaposlenosti već sa rastom mase zarada formalno zaposlenih (broj zaposlenih koji plaćaju doprinose pomnožen sa njihovom prosečnom platom). Zbog ovoga potpuno je irelevantno objašnjenje Kovačević et al. (2017) da naplata doprinosa ne prati rast zaposlenosti zbog umanjenja plata u javnom sektoru i umanjenja plata usled izmena Zakona o radu. Ove promene automatski se uzimaju u obzir kada se podatak o rastu zaposlenosti pomnoži sa rastom prosečne zarade, što je obavezan deo ispravne procedure.

Zbog pomenutih grešaka, u ovom poglavlju detaljno smo pokazali kako se kretanje doprinosa i kretanje osnovice za naplatu doprinosa ispravno računaju. Kada se taj račun ispravno primeni vidi se da je kumulativni realni rast naplaćenih doprinosa od 2012. do 2017. godine bio 3,7%, a da je masa zarada, koja je osnovica za naplatu doprinosa navodno porasla (po ARS-u) realno za preko 10% – što prilično jasno pokazuje nepouzdanost objavljenih podataka iz ARS-a.

Slične greške kao u analizi doprinosa Kovačević et al. (2017) [3] prave i u analizi kretanja lične potrošnje. Npr. lična potrošnja pogrešno je aproksimirana rastom prometa u maloprodaji. Maloprodaja, međutim, čini samo manji deo lične potrošnje, budući da građani svoja sredstva troše i na račune za stanovanje, kulturu, obrazovanje, rekreaciju, nekada jedu u restoranima, idu u kafiće, putuju, kupuju na pijacama itd. Nejasno je i to zašto se lična potrošnja uopšte aproksimira, jer gotov podatak o njoj RZS objavljuje redovno, na kvartalnom nivou. Lična potrošnja jedan je od najvažnijih makroekonomskih pokazatelja koji međunarodne institucije (MMF, Evropska komisija, Svetska banka i drugi) koriste u gotovo svim ekonomskim izveštajima o Srbiji i preuzimaju ga od RZS-a. Bizarano je da direktor RZS-a (Kovačević) odbija da taj podatak koristi u svojim analizama, već ga aproksimira pogrešnim indikatorom. Ukupni

realni rast lične potrošnje od 2012. do 2017. iznosio je svega 1,3%. To ni izbliza ne može da se uklopi u podatke iz ARS-a o rastu zaposlenosti od skoro 20%, s obzirom na to da se potrošnja stanovništva velikim delom finansira upravo prihodima od rada.

Na kraju, ispitali smo i kako Kovačević et al. (2017) pokušavaju da pokažu da su podaci iz ARS-a usklađeni sa administrativnim podacima o rastu zaposlenosti iz Centralnog registra obaveznog socijalnog osiguranja (CROSO) – i ponovo smo pronašli brojne materijalne greške i propuste. Po njihovoj analizi rast formalne zaposlenosti bez poljoprivrede (ARS) bio je od 2012. do 2016. skoro identičan rastu uporedive registrovane zaposlenosti bez poljoprivrede (CROSO) – obe kategorije zaposlenosti navodno su u tom periodu povećale broj zaposlenih za oko 100.000. Međutim, ovaj rezultat ima dva ozbiljna problema.

- *Prvo*, sama analiza vrlo je upitna jer je RZS uveo CROSO kao izvor podataka o registrovanoj zaposlenosti tek 2015. godine. Zbog toga prikazani CROSO podaci pre 2015. nisu zaista iz tog administrativnog izvora već su i oni procene RZS-a.⁷ Tako se veći deo ove analize zapravo svodi na poređenje podataka iz ARS-a sa drugim procenama RZS-a, a ne sa stvarnim administrativnim podacima o zaposlenosti. Još interesantnije je to što je kao jedan od izvora za procenjivanje administrativne zaposlenosti pre 2015. godine korišćen i sam ARS.⁸ Tako ispada da se u ovoj analizi ARS jednim delom upoređuje sam sa sobom i onda se dobija sličnost podataka.
- *Drugo*, analiza [3] ima i grube materijalne greške. Naime, u CROSO podatak o broju zaposlenih bez poljoprivrede u 2016. greškom je uključeno i preko 33.000 zaposlenih poljoprivrednika u pravnim licima. Pošto ti zaposleni nisu uključeni u CROSO podatak za 2012. izračunati rast broja zaposlenih od 2012. do 2016. je pogrešan. Kada se ova greška ispravi vidi se da je rast broja zaposlenih po CROSO iznosio 62,400, a ne 96.000 što je zapravo 40% sporiji rast od uporedivih podataka iz ARS-a (rast od 103.000 zaposlenih). Slični trendovi nastavljaju se i u 2017. u kojoj broj zaposlenih po ARS-u u prva tri kvartala raste za preko 30.000 zaposlenih više od CROSO podataka. Dakle, čak bi i ova analiza (koja ima brojne slabosti) opet ukazivala da ARS od 2012. sistematski precenjuje rast broja zaposlenih – da su Kovačević et al. (2017) koristili tačne podatke.

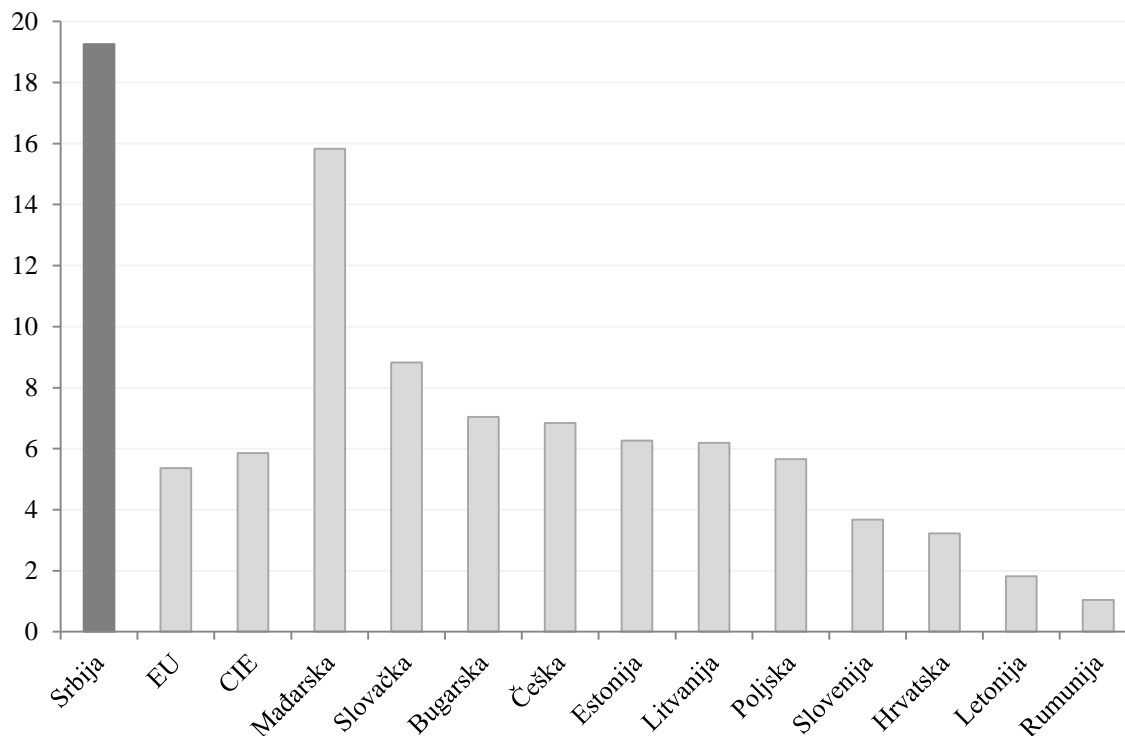
⁷ Na seriji podataka čak se vidi i osetna promena trenda u 2015. godini, kada se prelazi sa procena na prave administrativne podatke.

⁸ Videti tabelu RZS-a: „Registrovana zaposlenost 2000-2014. revidirani podaci“; u delu sa metodološkim napomenama.

2. Visok rast zaposlenosti bez rasta proizvodnje – iluzija koja traje

Iako je od 2012. do 2017. ostvarila najniži privredni rast u Centralnoj i Istočnoj Evropi od oko 6%, Srbija je po visokom rastu zaposlenosti merenim Anketom o radnoj snazi ubedljivi evropski rekorder. Od 2012. pa zaključno sa Q3 2017. broj zaposlenih u Srbiji povećan je po zvaničnim podacima za oko 450 hiljada, odnosno za 19,3%. U drugim zemljama CIE rast zaposlenosti u istom periodu bio je u proseku 5,9%, odnosno bio je za 13,4 p.p. manji nego u Srbiji. Rast zaposlenosti po zemljama CIE od 2012. do 2017. prikazali smo u Grafikonu 1.

Grafikon 1: Rast zaposlenosti u Srbiji i drugim zemljama CIE, 2012-2017. godine

Izvor: Eurostat i RZS, rast zaposlenosti u 2017. je međugodišnji rast u prva tri kvartala za koji su dostupni podaci.

Daleko brži rast zaposlenosti (po podacima ARS-a) od rasta BDP-a u prethodnih pet godina je trend specifičan samo za Srbiju. U drugim uporedivim zemljama CIE trendovi rasta zaposlenosti i BDP-a bili su obratni, odnosno, prosečan rast zaposlenosti u periodu 2012-2017. od 6,1% ostvaren je uz tri puta veći prosečan rast BDP-a od 17,1%. Takođe, nema nijedne zemlje CIE sem Srbije u kojoj je rast zaposlenosti od 2012. do 2017. bio brži od rasta BDP-a. Tako je, na primer u Mađarskoj, u kojoj je rast zaposlenosti od 15,8% bio takođe veoma visok, najviši posle Srbije – rast BDP-a bio još veći i iznosio je 16,7%. Ovakvi rezultati za zemlje CIE u skladu su sa teorijskim očekivanjima da rast zaposlenosti u dužem vremenskom periodu bude nešto niži od rasta BDP-a, za koliko se povećava produktivnost zaposlenih.

Tabela 1: Srbija i druge zemlje CIE, rast zaposlenosti i BDP-a i elasticitet zaposlenosti, 2012-2017

	Rast zaposlenosti	Rast BDP-a	Elasticitet zaposlenosti
Srbija	19.3	6.1	3.2
EU	5.4	8.6	0.6
CIE	5.9	17.1	0.3
Bugarska	7.0	14.2	0.5
Češka	6.8	14.8	0.5
Estonija	6.3	14.2	0.4
Hrvatska	3.2	8.0	0.4
Letonija	1.8	14.9	0.1
Litvanija	6.2	16.1	0.4
Mađarska	15.8	16.7	0.9
Poljska	5.7	17.0	0.3
Rumunija	1.0	24.5	0.0
Slovenija	3.7	12.5	0.3
Slovačka	8.8	15.7	0.6

Izvor: Eurostat i RZS, rast zaposlenosti i BDP-a u 2017. je međugodišnji rast u prva tri kvartala za koji su dostupni podaci.

U Tabeli 1 prikazali smo uz rast zaposlenosti i BDP-a po pojedinačnim zemljama CIE i dodatni indikator – elasticitet zaposlenosti u odnosu na BDP. Elasticitet zaposlenosti predstavlja procenat rasta zaposlenosti pri povećanju BDP-a od 1% i on bi u dužem periodu, osim u izuzetnim slučajevima, trebalo da iznosi između 0 i 1. Na primer, elasticitet zaposlenosti od 0,3 (koji važi za prosek CIE u posmatranom periodu) znači da je za svaki procenat rasta BDP-a zaposlenost porasla za 0,3%. Za razliku od svih drugih uporedivih zemalja, u kojima je elasticitet zaposlenosti u periodu 2012-2017. bio upravo između 0 i 1 (Tabela 1), u Srbiji je ovaj elasticitet iznosio 3,2 budući da je zaposlenost rasla preko tri puta brže od rasta BDP-a, odnosno kumulativno preko 13 procentnih poena iznad privrednog rasta.

Neusklađenost niskog rasta BDP-a i zvaničnih podataka o visokom rastu zaposlenosti u Srbiji primetili smo još pre nekoliko godina kada smo odlučili da je nešto detaljnije analiziramo. Rezultate tih analiza predstavili smo u dva naša rada [4] i [5]. Da podsetimo, tada smo pokazali (kao i sada), da izuzetno visok rast zaposlenosti u Srbiji od 2012. nije u skladu sa niskim rastom BDP-a, što se ne dešava ni u jednoj drugih uporedivoj zemlji – ali i to da je visok rast zaposlenosti potpuno divergentan sa makroekonomskim indikatorima Srbije koji bi morali biti sa njim čvrsto ekonomski povezani (lična potrošnja i naplaćeni doprinosi). Ogromna odstupanja podataka iz ARS-a od svih drugih povezanih indikatora (BDP, naplata doprinosa, lična potrošnja) ukazivala su nam na to da podaci iz te Ankete najverovatnije nisu u redu – odnosno da ARS za sada ne prati pouzdano trendove na tržištu rada Srbije.

Sve nelogičnosti podataka iz ARS-a koje smo tada pokazali još uvek važe. Na primer, i pored rasta zaposlenosti (po ARS-u) od gotovo 20%, lična potrošnja porasla je realno od 2012. do 2017. svega 1,3%. Lična potrošnja se u Srbiji velikim delom finansira prihodima stanovništva od rada, tako da je teško poverovati da rast zaposlenosti od oko 20% nije ostavio praktično nikakav trag na povećanje potrošnje stanovništva. Još direktnije i preciznije, rast doprinosa za obavezno socijalno osiguranje morao bi da bude skoro identičan rastu mase zarada (broj zaposlenih pomnožen sa rastom prosečne zarade) formalno zaposlenih koji plaćaju doprinose. Međutim, doprinosi su realno porasli od 2012. do 2017. za svega 3,7%, što ni izbliza nije u skladu sa rastom formalne zaposlenosti po ARS-u od 13,4% i realnim padom prosečnih zarada od 1% u istom periodu.

3. Od fiktivnih hipoteza do podataka koji ih opovrgavaju

Nalaze o nepouzdanosti ARS-a pokušali su da ospore Arandarenko et al. (2016) [1]. U tom radu iznete su malo verovatne hipoteze pod kojima bi visok rast zaposlenosti u Srbiji bio moguć bez povećanja BDP-a. Uz to, iznete su i određene metodološke primedbe koje bi trebalo da ospore rezultate analiza Petrović et al. (2016a). Međutim, testiranje ponuđenih hipoteza na podacima za Srbiju pokazalo je da nijedna od njih ne može ni izbliza da objasni neuobičajene trendove visokog rasta zaposlenosti od 2012, dok iznete metodološke primedbe nisu relevantne, jer ne utiču na zaključke o niskoj pouzdanosti ARS-a (Petrović et al. (2016b)). Sada ćemo ukratko proveriti na novim podacima i kroz nova istraživanja da li su ova teorijska objašnjenja visokog rasta zaposlenosti uz nizak rast BDP-a potvrđena u stvarnosti.

Ponuđena hipotetička objašnjenja za znatno veći rast zaposlenosti od rasta BDP-a su povećanje nekvalitetnih poslova i poslova sa skraćenim radnim vremenom. [1] Međutim, da bi to zaista objasnilo rast ukupne zaposlenosti od skoro 20% uz rast BDP-a od 6%, promene strukture zaposlenosti morale bi biti toliko ekstremne, da je to čak i u teoriji teško zamislivo. Radi što jednostavne ilustracije potrebne veličine ovih promena možemo zamisliti dva stilizovana primera. Prvi, da pet godina nema tehnološkog i drugog napretka, koji bi doveli do opšteg rasta produktivnosti u ekonomiji, a da je prosečno radno vreme 450.000 novih poslova koji su po ARS-u kreirani od 2012. oko 2 sata dnevno. Ili drugi primer, da se pod istim uslovima nepromenjene opšte produktivnosti kao u prethodnom primeru, na novim poslovima koji su nastali od 2012. tokom prosečnog radnog vremena obavlja dve trećine manje posla nego na postojećim poslovima. Ovi primeri krajnje su pojednostavljeni i moguće su njihove bezbrojne kombinacije, ali oni u osnovi pokazuju da su uslovi za visok rast zaposlenosti koji je tri puta brži od rasta BDP-a vrlo ekstremni – da rast uobičajenih poslova bude ograničen niskom stopom rasta BDP-a, odnosno da približno stagnira ili čak i pada, da u petogodišnjem periodu nema uobičajenog rasta produktivnosti ekonomije⁹ a da praktično sav rast zaposlenosti počiva na neuobičajenim poslovima niskog kvaliteta i sa skraćenim radnim vremenom.

Međutim, podaci za Srbiju pokazuju da visok rast zaposlenosti ni izbliza nije bio ograničen samo na rast nisko produktivne zaposlenosti ili na rast zaposlenosti sa skraćenim radnim vremenom. Na primer, broj zaposlenih u nisko produktivnoj neformalnoj zaposlenosti po ARS-u porastao je od 2012. do 2017. za oko 180.000, ali je broj zaposlenih u produktivnom formalnom sektoru porastao još više, za oko 260.000.¹⁰ Drugim rečima rast uobičajene, formalne zaposlenosti od 2012. ne samo što nije zaostajao za rastom BDP-a već je i on rastao preko dva puta brže od BDP-a. Takođe, nekoliko puta brže od rasta BDP-a rasle su i druge najproduktivnije kategorije zaposlenosti (zaposleni sa visokom stručnom spremom, zaposleni sa punim radnim vremenom, i dr.). Dakle, ako je prvi odgovor na pitanje zašto BDP raste tri puta sporije od rasta zaposlenosti – zato što nekvalitetna neformalna zaposlenost raste veoma snažno; onda se odmah može postaviti i drugo pitanje: kako onda i standardna, formalna, zaposlenost po ARS-u raste dva puta brže od rasta BDP-a? Tačno je da nisu svi poslovi jednaki, neki manje, a neki više utiču na rast BDP-a, ali dok god i nisko i visoko produktivna zaposlenost raste znatno brže od rasta BDP-a hipotetička objašnjenja da je diskonekcija zaposlenosti BDP-a posledica rasta nekvalitetnih poslova – ne stoje.

Nerealne hipoteze koje bi u teoriji mogle da objasne visok rast zaposlenosti bez rasta BDP-a obaraju iz drugog ugla i rezultati istraživanja Kovačević i Pantelić (2017) [2]. Naime, hipotetički rast zaposlenosti moguć je bez rasta BDP-a ukoliko se ukupan fond časova rada ne povećava zajedno sa rastom zaposlenosti. Da bismo ovo ilustrovali, zamislimo najjednostavniji primer da jednog zaposlenog koji radi puno radno vreme od 8 sati dnevno, na istom poslu zamene dva radnika koji rade pola radnog vremena.

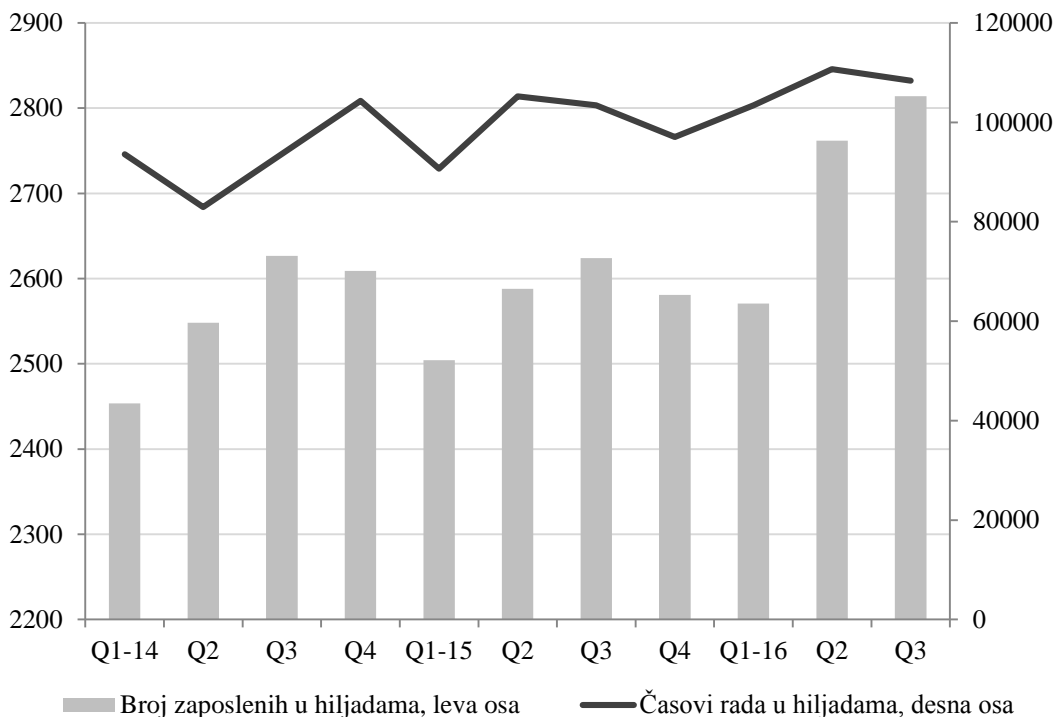
⁹ Ovaj uslov nije čak ni u skladu sa rastom realnih zarada u privatnom sektoru od 2012. do 2017. od oko 3%.

¹⁰ Još detaljnije, broj formalno zaposlenih bez poljoprivrede porastao je za skoro 200.000.

U tom slučaju, broj zaposlenih povećao bi se dva puta, ali broj ostvarenih radnih časova i BDP ostali bi nepromenjeni. Mi smo ovu hipotezu odbacili kao objašnjenje za mnogo veći rast zaposlenosti od rasta BDP-a u Srbiji ukazujući da se po ARS-u i broj zaposlenih sa punim i sa nepotpunim radnim vremenom povećava mnogo brže od rasta BDP-a – zbog čega ukupan fond časova rada ne može da stagnira niti da se kreće sporo kao BDP.

Kovačević i Pantelić (2017) ovu hipotezu su oborili još direktnije istražujući neposredno fond časova rada u Srbiji. Interesantno je, međutim, da oni to rade potpuno nehotično, pokušavajući zapravo da pokažu da se fond časova rada nije povećao zajedno sa rastom zaposlenosti. Evo šta tačno kažu u [2]: *...fond časova rada se i dalje menja nezavisno od rasta zaposlenosti (Grafikon 3)*. Njihov Grafikon prenosimo u izvornom obliku (Grafikon 2).

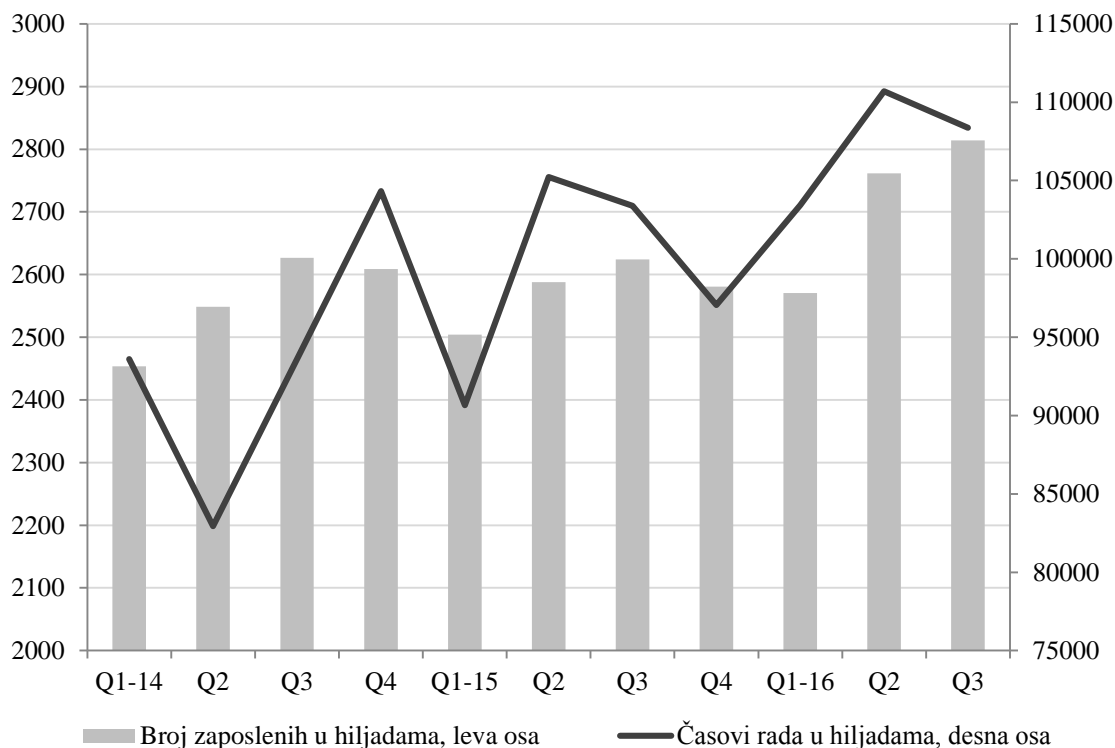
Grafikon 2: „Nezavisno“ kretanje anketne zaposlenosti i časova rada, u hiljadama

Izvor: Kovačević i Pantelić (2017) [2]

Iako na prvi pogled možda i izgleda da se fond časova rada (linija na grafikonu) i zaposlenost (stubovi) menjaju nezavisno, razlog za ovaj utisak je to što su podaci za ova dva indikatora prikazani u „iskrivljenom“ grafikonu sa pogrešnim razmerama: leva skala za broj zaposlenih podešena je na uzak koridor od 2200 do 2900, a desna skala za časove rada počinje od 0 i završava se sa 120.000. Kad se skale stave u ispravnu, uporedivu razmeru (Grafikon 3), postaje očigledno da isti Grafikon pokazuje nešto sasvim suprotno – da je fond časova rada porastao vrlo slično kao rast zaposlenosti. Ukoliko ne verujete svojim očima (Grafikon 3) evo i izračunatog koeficijenta korelacije ova dva indikatora koji to potvrđuje: 0,7.

Grafikon 3: Kretanje anketne zaposlenosti i fonda časova rada (u ispravnoj razmeri), 2014-2016.

Izvor: Kovačević i Pantelić (2017) [2].

Još interesantnije je to što je fond časova rada u posmatranom periodu po ARS-u zapravo porastao nešto brže, a ne sporije od rasta zaposlenosti (što je u potpunoj suprotnosti od hipoteze da je BDP rastao sporije od rasta zaposlenosti, jer fond časova rada nije porastao brzo kao zaposlenost). Rast zaposlenosti od Q1 2014. do Q3 2016. iznosio je oko 15%, a rast fonda časova rada bio je oko 16%. Da bismo isključili eventualni uticaj sezone, poredili smo podatke za Q3 2016. i sa podacima za Q3 2014. i ponovo je rast fonda časova rada iznosio 16% (realni rast BDP-a iznosio je u istom periodu svega 5%).

Osvrnućemo se kratko s novim podacima i na dve metodološke primedbe na naše računice koje su izneli Arandarenko et al. (2016), koje smatramo najvažnijim. Prva primedba je da u svom istraživanju nismo uzeli u obzir da je jedan deo rasta zaposlenosti nakon 2012. godine bio posledica revizije podataka RZS-a u 2014. kojom je povećan ukupan broj zaposlenih u toj godini za oko 120.000. Međutim, čak ni takva korekcija ne bi promenila ništa u našim zaključcima. Na primer, kada uzmemo u obzir reviziju podataka iz 2014. broj zaposlenih je u periodu 2012-2017. po ARS-u porastao za 19,3% (upravo ovaj podatak koristimo u sadašnjoj analizi da bismo izbegli dalje neproduktivne polemike na ovu temu). Bez korekcije za reviziju RZS-a rast zaposlenosti u periodu 2012-2017. bio bi još veći i iznosio bi oko 25%. Naravno i rast zaposlenosti od 19,3%, baš kao i od 25%, potpuno su neusklađeni sa rastom BDP-a od 6,1%, kao i sa drugim indikatorima koji bi morali imati ekonomsku vezu sa zaposlenošću.

Druga naizgled značajna metodološka primedba bila je da se za računanje mase zarada formalne zaposlenosti koja je osnovica za naplatu doprinosa (prosečne plate pomnožene sa brojem formalno zaposlenih), ne mogu koristiti podaci o prosečnoj zaradi iz RAD istraživanja, jer se obuhvat RAD-a i obuhvat formalne zaposlenosti iz ARS-a ne preklapaju u potpunosti (preklapanje je „samo“ 80%). Mi smo zato dodatno analizirali kretanje plata i zaposlenost u zanimanjima u kojima se RAD istraživanje ne preklapa sa formalnom zaposlenošću (vojska, policija, formalno zaposleni u poljoprivredi i dr.) i došli do nepobitnog zaključka da se razlika u kretanju naplaćenih doprinosa i mase formalnih zarada od preko

10 procentnih poena ni izbliza ne može objasniti ovom metodološkom primedbom. Konačno i RZS koji uskoro prelazi na obračun plata na osnovu podataka za formalno zaposlene iz poreskih prijava, najavljuje da su prosečne plate prema starom i novom obračunu veoma slične.

Nakon analiza fiktivnih hipoteza kojima su Arandarenko, Kovačević i dr. [1] [2] pokušali da opravdaju visok rast zaposlenosti bez rasta BDP-a, prelazimo na empirijska istraživanja koja pokušavaju da pokažu da su podaci iz ARS-a pouzdani. Rad koji smo analizirali Kovačević et al. (2017) [3] pokušava da empirijski pokaže sledeće: 1) da se diskonekcije između kretanja zaposlenosti i BDP-a dešavaju i u drugim evropskim zemljama; 2) da je kretanje zaposlenosti u Srbiji konzistentno sa kretanjem lične potrošnje i naplaćenim doprinosima i 3) da su podaci iz ARS-a u skladu sa administrativnim podacima o kretanju zaposlenosti iz Centralnog registra obaveznog socijalnog osiguranja (CROSO). Međutim, svaka od ovih analiza ima ili grubu materijalnu grešku ili je pogrešno protumačena, a najčešće i jedno i drugo. Zbog toga i ove analize, kada se objektivno razmotre, čvrsto ukazuju da nešto nije u redu sa podacima iz ARS-a

4. Kako pokazati da je visok rast zaposlenosti bez rasta BDP-a teško moguć: o elasticitetima zaposlenosti

Kovačević et al. (2017) pokušavaju da pokažu da su neusklađena kretanja zaposlenosti i BDP-a kao u Srbiji moguća, jer navodno postoje empirijski dokazi da se isto to dešava i u drugim evropskim zemljama (*Odeljak 4: Elasticitet zaposlenosti i „nezamisliva“ diskonekcija između zaposlenosti i BDP-a*). [3] Međutim, sve što su autori zaista pokazali u ovom poglavlju ubedljivo govori suprotno – da nema evropske zemlje u kojoj je, kao u Srbiji, zaposlenost imala toliko snažan rast bez rasta BDP-a.

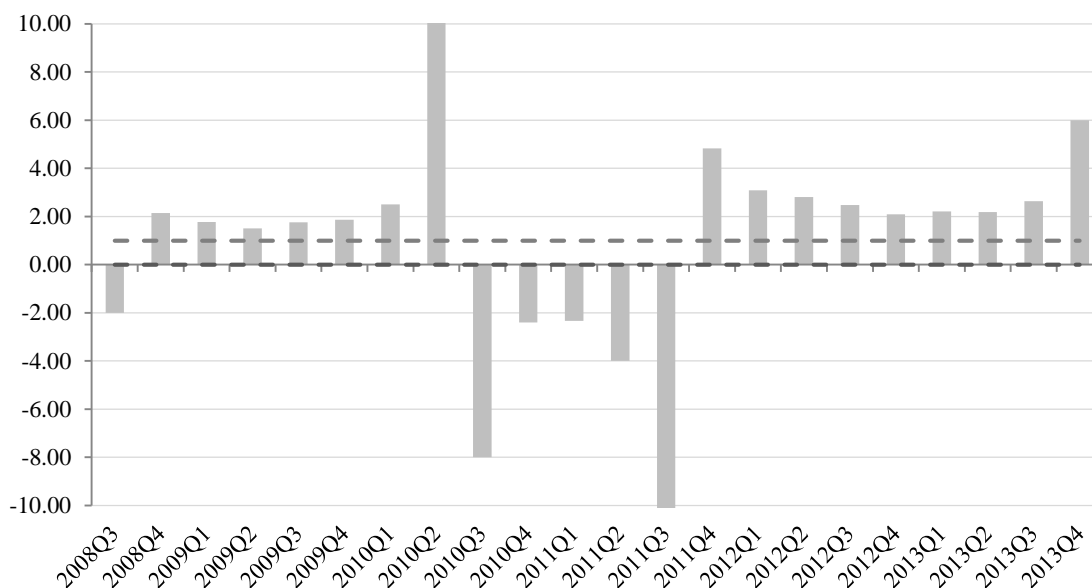
Pre analize ovog istraživanja valjalo bi se podsetiti da mi već jesmo u Tabeli 1 pokazali da od 2012. do 2017. Srbija po neusaglašenom kretanju zaposlenosti i BDP-a potpuno odstupa od svih drugih uporedivih zemalja CIE. Naime, sve zemlje CIE, sem Srbije, u tom periodu imaju konzistentne trendove rasta zaposlenosti i rasta BDP-a (sa elasticitetima zaposlenosti između 0 i 1). Kovačević et al. (2017) međutim, proširuju uzorak i na druge Evropske zemlje za koje je pitanje koliko uopšte mogu da se porede sa Srbijom, poput Španije ili Luksemburga. Uz to, posmatraju i znatno duži vremenski horizont. Međutim i pored tako široko postavljenih kriterijuma čak ni tad ne pronalaze nijedan primer sličan Srbiji.

Španija je prva zemlja za koju se pogrešno tvrdi da liči na Srbiju po neusaglašenosti rasta zaposlenosti i rasta proizvodnje. Kovačević et al. (2017) uočili su da je elasticitet zaposlenosti u odnosu na BDP u Španiji u svim kvartalima od Q3 2008. do Q4 2013. van teorijski očekivanog raspona od 0 do 1. Ove rezultate pokazujemo u Grafikonu 4 koji je izvorno prenet iz [3].

Nije uobičajena praksa da se veza zaposlenosti i BDP-a posmatra kroz podatke o elasticitetu zaposlenosti na nestabilnom, kvartalnom nivou, kao što to rade Kovačević et al (2017). Međutim, upravo ovi podaci kada se pažljivije pogledaju nedvosmisleno pokazuju (suprotno od namere Kovačević et al.) da su trendovi zaposlenosti i BDP-a u Španiji izuzetno čvrsto povezani. Kao što smo istakli, elasticitet zaposlenosti u odnosu na BDP predstavlja izvedenu relaciju kretanja zaposlenosti u odnosu na kretanje BDP-a. Pogledajmo zato, umesto elasticiteta koji je posredan indikator, neposredno kvartalne podatke o međugodišnjem rastu zaposlenosti i BDP-a u Španiji od 2008. do 2017. (Grafikon 5).¹¹

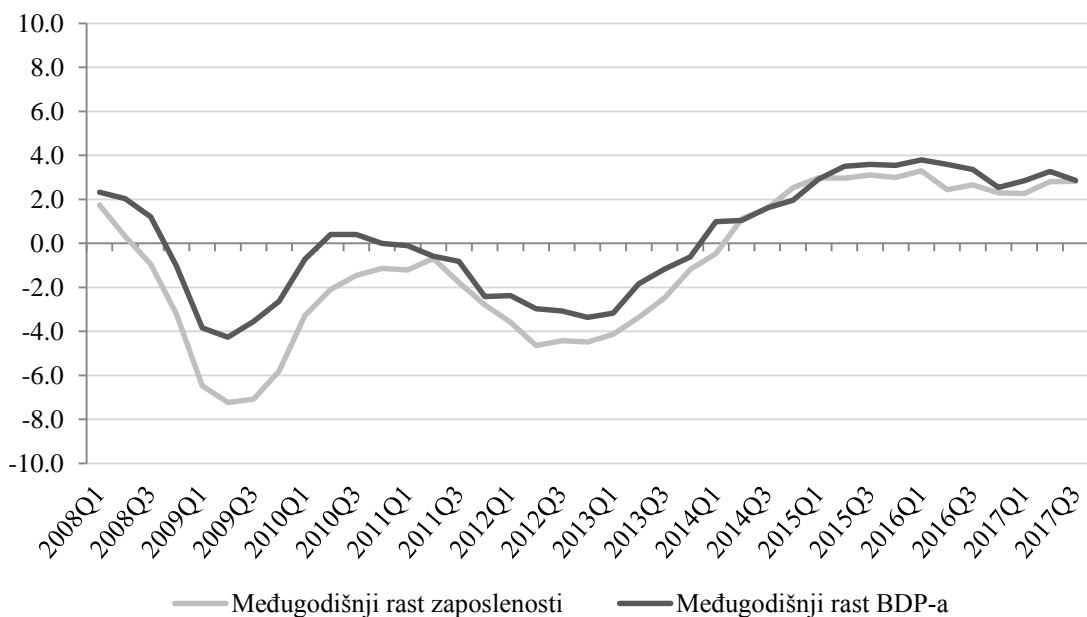
¹¹ Kovačević et al. (2017) u svojoj analizi elasticiteta zaposlenosti u Španiji [3] koriste desezonirani, kalendarski prilagođen međugodišnji kvartalni rast zaposlenosti i BDP-a iz nacionalnih računa Španije i to po metodologiji ESA 95 koja se odavno ne koristi. Međutim, za ovakve analize nije potrebno desezoniranje pa međugodišnje poređenje, korišćenje podataka o zaposlenosti van ARS-a, a posebno ne po starim metodologijama. Razlike između običnih međugodišnjih indeksa iz ARS-a i iz nacionalnih računa koje mi koristimo i ovih podataka jesu beznačajne, ali ovaj primer je dobra ilustracija stalne sklonosti

Grafikon 4: Elasticitet zaposlenosti u Španiji, 2008Q3 - 2013Q4

Izvor: Kovačević et al. (2017) [3, p. 347]

Grafikon 5: Španija: međugodišnji rast zaposlenosti i BDP-a, 2008-2017.

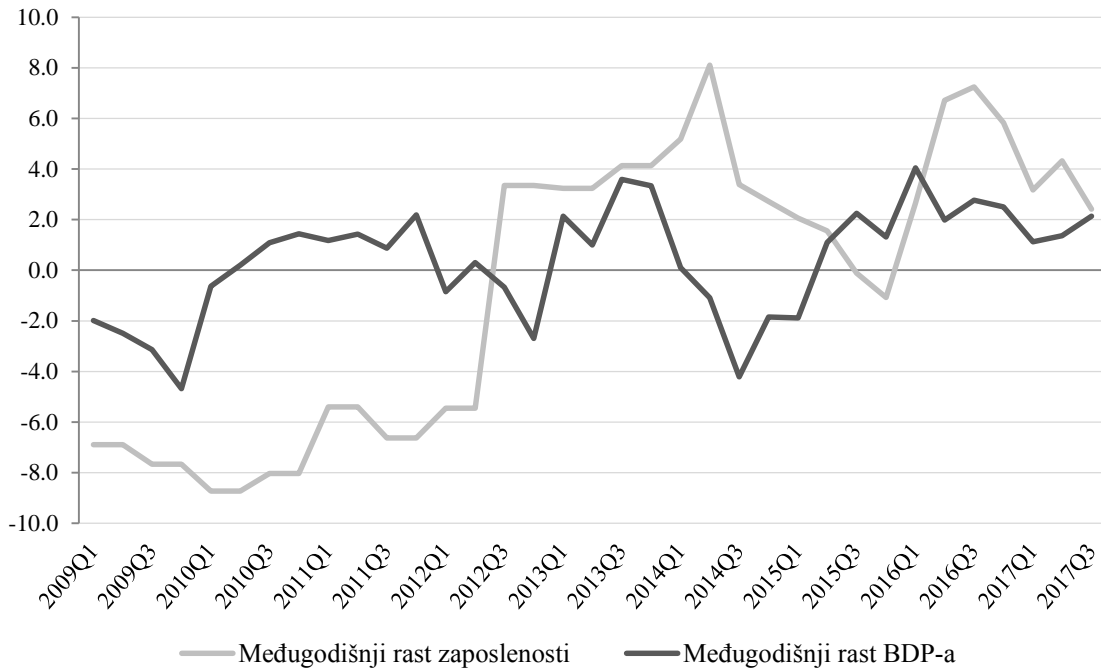
Izvor: Eurostat, [namq_10_gdp], [lfsq_egan]

U Grafikonu 5 vidi se da u Španiji postoji gotovo savršena veza rasta zaposlenosti i rasta BDP-a. Koeficijent korelacije između ova dva indikatora je 0,97, a Španija je, zbog sistematski nešto sporijeg rasta zaposlenosti od BDP-a, imala i očekivani rast produktivnosti rada. U periodu koji su Kovačević et al. (2017) posebno izdvojili, Q3 2008. do Q4 2013, kvartalni elasticiteti zaposlenosti zaista su bili van

Kovačević et al. da relativno proste i odavno istražene relacije zaposlenosti i BDP-a nepotrebno komplikuju i čine pretencioznim.

opsega od 0 do 1, ali zbog produžene recesije,¹² dok je povezanost kretanja zaposlenosti i BDP-a i tada impresivnih 0,9. Pogledajmo sada u Grafikonu 6 kako po ARS-u kretanje zaposlenosti i BDP-a izgledaju u Srbiji.

Grafikon 6: Srbija: međugodišnji rast zaposlenosti i BDP-a, 2009-2017.

Izvor: RZS.

Da odmah predupredimo uobičajene (irelevantne) metodološke kritike: međugodišnji rast zaposlenosti u 2014. računamo, baš kao i Kovačević et al. (2017) u [3] koristeći nerevidirane podatke za 2014, a međugodišnji rast u 2015. koristeći revidirane podatke za 2014. godinu. Takođe, svesni smo toga da je ARS pre 2014. sproveden polugodišnje, a ne kvartalno, kao i toga da je jedno istraživanje (2011. godine) sprovedeno u novembru, a ne u oktobru. Ali, ako istraživači koji tvrde da je ARS u Srbiji pouzdan, poređenjem Grafikona 5 i Grafikona 6 i dalje ne vide ništa čudno u podacima za Srbiju, onda smo bespomoćni da im bilo šta dodatno pojašnjavamo.¹³ Napominjemo da Španiju nismo mi, već Kovačević et al. (2017), odabrali kao dokaz da se neusaglašena kretanja zaposlenosti i BDP-a kao u Srbiji dešavaju i u drugim zemljama.

Nakon što su na primeru Španije, suprotno svojim namerama, ubedljivo ilustrovali svu nelogičnost podataka iz ARS-a o kretanju zaposlenosti u Srbiji, Kovačević et al. (2017) prelaze na sistematsko istraživanje elasticiteta zaposlenosti u 33 evropske zemlje u dvogodišnjim periodima (Tabela 2). Od oko 200 mogućih epizoda prikazano je 5 koje bi trebalo da budu uporedive sa neuobičajenim kretanjima zaposlenosti i BDP-a u Srbiji. Tabelu 2 prenosimo u izvornom obliku iz [3].

¹² Španija je od Q3 2008. do Q4 2013. u proseku imala pad BDP-a od 1,7% i pad zaposlenosti od 3,3%, pa je elasticitet zaposlenosti bio van teorijskog okvira od nula do jedan (u proseku je bio 2). Međutim, ovakva kretanja normalna su za periode duže recesije. Produktivnost je u tih pet godina očekivano porasla (u proseku 1,6% godišnje). Zbog rasta produktivnosti zaposlenost je rasla manje od rasta BDP-a, što je takođe uobičajeno. Elasticitet je dakle „čudan“ samo zato što je rast BDP-a bio negativan. Čim je Španija izašla iz recesije elasticitet zaposlenosti automatski se vratio u raspon 0-1 (Grafikon 5). Veza zaposlenosti i BDP-a nijednog trenutka se nije gubila kao u slučaju Srbije.

¹³ Ukoliko i postoji sumnja da polugodišnji podaci pre 2014. za Srbiju nisu potpuno uporedivi, mogu se gledati i samo kvartalni podaci od 2014. i uporediti sa Španijom.

Tabela 2: Najveći elasticiteti zaposlenosti u Evropi po dvogodišnjim periodima

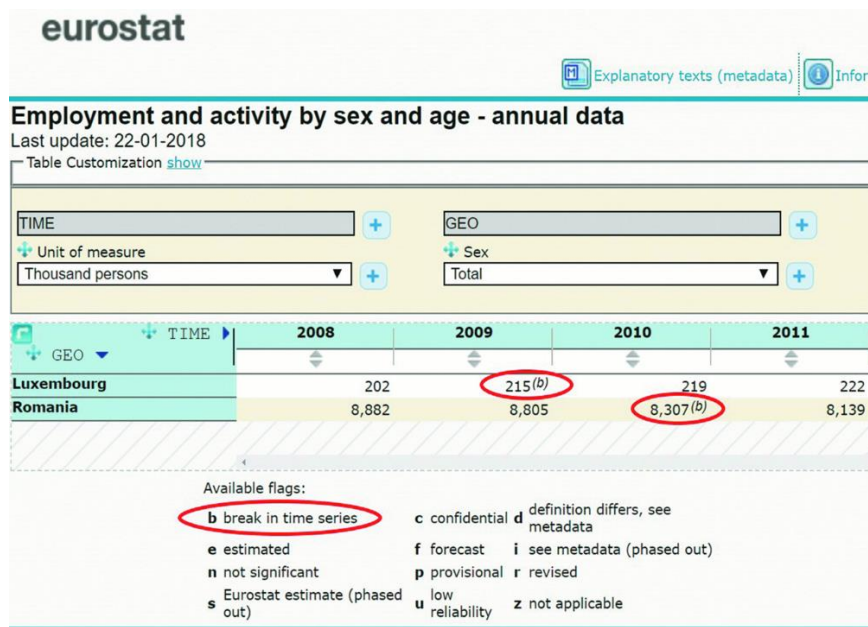
	08-10	09-11	10-12	11-13	12-14	14-16*
EU 28	1.34	-0.35	-0.28	2.1	0.38	0.63
Luxembourg	31.56					
Romania		-29.35				
Hungary			24.61	7.36		
Serbia	6.08	-6.84	-19.99	1.74	12.39	1.76
Cyprus						
Greece						-15.04

Izvor: Kovačević et al. (2017) [3, p 348].

Mi smo nešto detaljnije analizirali ove, na prvi pogled, ekstremne epizode diskonekcije kretanja zaposlenosti i BDP-a. Analiza pokazuje da nijedna od ovih epizoda ni izbliza nije uporediva sa onim što se (po podacima iz ARS-a) dešava u Srbiji. Pre početka, ograđujemo se od analiza za Kipar, jer je ova zemlja samo pomenuta u Tabeli Kovačević et al. (2017), bez ijednog podatka.

Velike elasticitete zaposlenosti u Luksemburgu i Rumuniji lako je objasniti. Čim se za te zemlje otvore podaci na Eurostatu pojavljuje se jasno upozorenje da serije zaposlenosti u ovim zemljama imaju metodološki lom u 2009. i 2010. (respektivno) – upravo u godinama kada su Kovačević et al. (2017) pronašli da imaju čudne elasticitete. Zbog loma u vremenskoj seriji, izračunati elasticiteti za Luksemburg i Rumuniju su bezvredni. Ironično, upravo su Kovačević et al. (2017) uporni u nastojanjima da pronalaze metodološke zamerke na naša istraživanja, a sami koriste, jasno naznačene, neuporedive podatke (Grafikon 11). Tražeći sličnosti sa Srbijom Kovačević et al. (2017) došli su do dve zemlje koje imaju lom u vremenskoj seriji podataka o zaposlenosti, što jasno govori o tome koliko su čudni podaci iz ARS-a za Srbiju.

Grafikon 7: Luksemburg i Rumunija: lomovi u vremenskim serijama o kretanju zaposlenih

Izvor: Eurostat, [lfsi_emp_a].

Preostale su, dakle, još dve zemlje, Mađarska i Grčka, sa tri epizode ekstremnog odstupanja elasticitetita zaposlenosti od teorijskog okvira 0 do 1 (Tabela 2). Za ove zemlje, kao ranije za Španiju (Grafikon 5),

razdvojili smo elasticitete zaposlenosti na rast zaposlenosti i rast BDP-a (Tabela 3).¹⁴ Tako se uočava to da i pored visokih elasticiteta, u Grčkoj i Mađarskoj nijednom nije dostignuta ni polovina rasta zaposlenosti Srbije u periodu 2012-2014. od 8,7%. Veliki elasticiteti u Grčkoj i Mađarskoj posledica su deljenja umerenog rasta zaposlenosti sa rastom BDP-a bliskog nuli a ne snažnog povećanja zaposlenosti uz nizak rast BDP-a (kao u Srbiji). Npr. najveći elasticitet u Tabeli 2 od oko 25 (Mađarska 2010-2012) posledica je rasta zaposlenosti od svega 2,5% uz rast BDP-a ispod 0,1%. Da je rast BDP-a u Mađarskoj bio nula, elastičnost bi bila beskonačno velika.

Tabela 4: Mađarska, Grčka i Srbija: rast zaposlenosti i rast realnog BDP-a

		08-10	09-11	10-12	11-13	12-14	14-16	
Mađarska	Rast zaposlenosti			2.5	3.7			
	Rast BDP-a			0.1	0.4			
Srbija	Rast zaposlenosti	-12.7	-13.9	-7.0	2.6	8.7	6.3	
	Rast BDP-a	-2.5	2.0	0.4	1.5	0.7	3.6	
Grčka	Rast zaposlenosti						3.7	
	Rast BDP-a						-0.5	

Izvor: Kalkulacije autora na osnovu podataka Eurostat, [lfsi_emp_a], [nama_10_gdp].

Dodatno istraživanje pokazuje da u Mađarskoj i Grčkoj nema diskonekcije u kretanju BDP-a i zaposlenosti kao u Srbiji. Za ove dve zemlje gledali smo statističku povezanost rasta BDP-a i zaposlenosti. Ta dodatna analiza pokazala nam je da je u Grčkoj i Mađarskoj kretanje zaposlenosti i BDP-a sistematski izuzetno snažno povezano – slično kao u Španiji, a potpuno različito od Srbije. Koeficijent korelacije kretanja zaposlenosti (iz LFS-a) i BDP-a u periodu 2008-2017. su za Grčku 0,85 i za Mađarsku 0,7. A kako su kretanje zaposlenosti i kretanje BDP-a „povezani“ u Srbiji ilustruje Grafikon 6.

Takođe, primećujemo da Kovačević et al. (2017) pri tvrdnjama da rast zaposlenosti ne mora da prati rast BDP-a ne prave razliku između odavno poznatog fenomena rasta BDP-a kroz povećanje produktivnosti, a bez rasta zaposlenosti (*jobless growth*)¹⁵ – u odnosu na potpuno suprotne trendove koji se navodno dešavaju u Srbiji. Na primer, potpuno je normalno da BDP poraste 1%, uz pad zaposlenosti od 2% iako je u ovom slučaju elasticitet od -2 van teorijskog opsega od 0 do 1. To naime implicira samo uobičajen rast produktivnosti od 3%, pa ovaj elasticitet ne bi bio indikativan da je nešto loše u podacima.¹⁶ Međutim, visok rast zaposlenosti uz minimalan rast BDP-a koji u Srbiji traje praktično od 2012, ne samo što za posledicu ima elasticitet zaposlenosti van teorijskog opsega već ukazuje i na malo verovatan dugogodišnji snažan pad produktivnosti i potpunu nepovezanost trendova kretanja BDP-a i zaposlenosti (Grafikon 6) – i zbog toga je praktično nemoguć.

Na kraju poglavlja u kom su Kovačević et al. neuspešno pokušali da pokažu da se slična kretanja zaposlenosti i BDP-a kao u Srbiji dešavaju i u drugim evropskim zemljama, ovi autori se (ironično)

¹⁴ Nismo uspeli da rekonstruišemo potpuno precizno podatke koje su koristili Kovačević et al. (2017) [3] za izračunavanje elasticiteta zaposlenosti. Zbog toga u izvoru podataka ostavljamo tačne šifre tabela sa Eurostata koje smo koristili.

¹⁵ Nešto slično npr. trenutno se dešava u Rumuniji.

¹⁶ Ili u konkretnom primeru Španije u kom je godišnji rast zaposlenosti bio -3,3%, a rast BDP-a -1,7% (elasticitet zaposlenosti od 2 van teorijskog opsega od 0 do 1), koji su Kovačević et al. potpuno pogrešno stavili u kontekst Srbije.

pitaju: zašto bar jedna od uporedivih zemalja koje imaju veliki elasticitet zaposlenosti nije u stanju da pozdano sprovede ARS? Iako je ovo verovatno trebalo da bude duhovita opaska, a ne stvarno pitanje, mi ćemo na njega odgovoriti ozbiljno – za razliku od Srbije, nema apsolutno nikakvog razloga da sumnjamo u kvalitet podataka iz ARS-a u svim drugim zemljama za koje su nam ovi autori pokazali podatke.

5. Gde pronaći podatke: o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje

U ovom poglavlju analiziramo uočenu diskonekciju rasta zaposlenosti sa naplatom doprinosa, uz osvrt na nalaze Kovačević et al (2017) [3]. Već u apstraktu Kovačević et al. (2017) pogrešno se tvrdi da je visok rast zaposlenosti od 2012. koji pokazuje ARS bio u skladu sa rastom naplate doprinosa od obaveznog socijalnog osiguranja. U daljem tekstu to se „dokazuje“, u pasusu koji prenosimo bez korekcija.

„Međutim, nastavljamo da pratimo trend naplate doprinosa za obavezno socijalno osiguranje i naši nalazi, na osnovu dostupnih podataka (još uvek ne raspoložemo podacima za 2016. godinu), ukazuju na povećanje prihoda od poreza na zarade za 1% (1.078 miliona dinara) i doprinosa za osiguranje u slučaju nezaposlenosti za 1,4% (109,9 mln dinara). Pritom, ovde zanemarujemo uticaj izmena u Zakonu o radu sredinom 2014. godine na zarade i umanjenje zarada u javnom sektoru krajem 2014. Usled promena u strukturi doprinosa za obavezno socijalno osiguranje u 2014. godini, izbegli smo merenje porasta ovih prihoda u periodu 2014-2015. Budući da ne raspoložemo podacima o prihodima od doprinosa za obavezno socijalno osiguranje u 2016. godini, ostavljamo Petrović et al. da potvrde našu hipotezu da je rast prihoda od doprinosa za obavezno socijalno osiguranje u periodu od 2012. do 2016. godine (uzimajući u obzir efekte izmena u Zakonu o radu, umanjenje zarada u javnom sektoru i promenu u strukturi doprinosa) bio čak i skromniji od povećanja registrovane zaposlenosti u istom periodu.“ [3, p. 350]

Dakle, Kovačević et al. (2017) nisu uopšte ni dokazivali da je visok rast zaposlenosti od 2012. po ARS-u bio u skladu sa naplaćenim doprinosima od obaveznog socijalnog osiguranja (iako u apstraktu tvrde da je to nesporno). Umesto toga, nama su ostavili teret dokazivanja njihove pogrešne hipoteze. U ovom radu već je predstavljen tačan rezultat – realni rast naplaćenih doprinosa od 2012. do 2017. iznosio svega 3,7%, a (po ARS-u) realni rast mase zarada u formalnoj ekonomiji (približna osnovica za naplatu doprinosa) u istom periodu porastao je preko 10%. To, suprotno onome u šta Kovačević et al. (2017) veruju, ni izbliza nisu usklađeni trendovi. Zbog toga edukativno pokazujemo kako se ovo računa i koji podaci se koriste.

Prvo, podaci o naplaćenim doprinosima za socijalno osiguranje objavljuju se redovno svakog meseca na internet stranici Ministarstva finansija. Predstavnicima Vlade i Ministarstva finansija sa tim podacima veoma često izlaze u javnost, a i mediji o tome redovno izveštavaju. Neshvatljivo je zato da Kovačević et al. (2017) tvrde da podaci o naplaćenim doprinosima za 2016. nisu dostupni. Kada su ovi autori predali svoj rad (krajem jula 2017. godine) na sajtu Ministarstva finansija bili su dostupni podaci ne samo za 2016, već i za prvih pet meseci 2017. godine. Zbog toga ostavljamo link na kom mogu da se nađu „nedostupni“ podaci o naplaćenim doprinosima na godišnjem i na mesečnom nivou od 2005. uključujući ne samo 2016. već i 2017. godinu: <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=13526> .

Takođe, za analizu kretanja naplaćenih doprinosa od obaveznog socijalnog osiguranja (makar i u jednoj godini) trebalo bi koristiti upravo podatke o naplaćenim doprinosima obaveznog socijalnog osiguranja, a ne prihode od poreza na zarade i doprinosa za osiguranje u slučaju nezaposlenosti kao u [3]. Doprinosi za obavezno socijalno osiguranje sastoje se od doprinosa za (1) penzijsko osiguranje, (2) zdravstveno osiguranje i (3) osiguranje u slučaju nezaposlenosti. Preko 95% ukupnih doprinosa čine doprinosi za penzijsko i zdravstveno osiguranje. Zbog toga ostaje nejasno zašto su se Kovačević et al. (2017)

opredelili da njih isključe i da prate samo doprinose za osiguranje od nezaposlenosti koji čine manje od 5% ukupnih doprinosa i porez na zarade (što uopšte nije doprinos).

Da su Kovačević et al. (2017) ispravno pratili sve naplaćene doprinose zajedno, a ne samo one za osiguranje od nezaposlenosti, automatski bi rešili još jedan svoj „problem“: „...Usled promene u strukturi doprinosa za obavezno socijalno osugiranje, izbegli smo merenje porasta ovih prihoda u periodu 2014-2015“. [3, p. 350] Jer kada se gledaju ukupni, a ne pojedinačni doprinosi, promena njihove unutrašnje strukture postaje irelevantna.¹⁷

Dalje, podaci koji se koriste u analizi [3] su pogrešni. Doprinosi za osiguranje u slučaju nezaposlenosti u 2015. godini ne rastu 109,9 mln dinara već 155 mln dinara. Uz to, čak i da je podatak od 109,9 mln dinara tačan to opet ne bi bio rast od 1,4% kako Kovačević et al. (2017) pogrešno tvrde. U Srbiji se godišnje naplati oko 20 mlrd dinara doprinosa za osiguranje od nezaposlenosti, tako da njihovo hipotetičko povećanje za 109,9 mln može da bude samo rast od oko 0,5%.

Kada se otklone greške Kovačević et al. (2017) i uzmu relevantni i tačni podaci sa sajta Ministarstva finansija, može veoma lako da se izračuna realni rast doprinosa u periodu 2012-2017. Naravno, trebalo bi pritom voditi računa da je u 2013. došlo do smanjenja stope poreza na zarade sa 12 na 10%, uz povećanje doprinosa za penziono osiguranje sa 22 na 24%. Ova promena povećala je ukupnu stopu doprinosa za nešto preko 5% zbog čega se ukupan rast doprinosa u periodu 2012-2017. mora korigovati za nešto preko 5 p.p. naniže u odnosu na originalne podatke. Ovim postupkom precizno izračunavamo realni rast doprinosa u periodu 2012-2017. od 3,7%.

Sada možemo videti šta ARS kaže o rastu osnovice za naplatu doprinosa. Za računanje osnovice koristimo podatke o rastu formalne zaposlenosti iz ARS-a (zaposleni koji plaćaju doprinose) i podatak o rastu prosečne plate iz statistike zaposlenosti (RAD istraživanje).¹⁸ Iako se čini trivijalnim, očigledno moramo naglasiti i to da osnovica za naplatu doprinosa nije samo broj zaposlenih, već ukupna masa zarada (broj formalno zaposlenih pomnožen sa prosečnom zaradom). Zbog toga su upozorenja Kovačević et al. (2017) da prilikom računanja neusklađenosti naplaćenih doprinosa sa rastom zaposlenosti iz ARS-a uzmemo u obzir i umanjenje plata usled izmena Zakona o radu i umanjenja plata u javnom sektoru besmislene. Ove promene automatski su obuhvaćene u obračunu prosečne zarade.

Dakle, po podacima iz ARS-a rast formalne zaposlenosti od 2012. do 2017. iznosio je 13,4%, a realne zarade imale su pad od 1%. Zbog toga je realna masa zarada formalno zaposlenih (osnovica za naplatu doprinosa) približno porasle za 12,4%, u isto vreme u kom su doprinosi realno porasli za 3,7%. Možemo sada ući i u još detaljniju analizu. Na primer, razdvojiti kretanje formalne zaposlenosti (ARS) na kretanje formalne zaposlenosti bez poljoprivrede (rast od 10,8% od 2012-2017. godine) i na kretanje formalne zaposlenosti u poljoprivredi (rast od preko 40%). Na ovaj način možemo neposredno da vidimo da ARS nesporno loše prati formalnu zaposlenost bez poljoprivrede (rast mase zarada nekonzistentan sa rastom doprinosa), ali da ubedljivo najveće probleme ima u praćenju formalne zaposlenosti u poljoprivredi. Naime, dok formalna zaposlenost u poljoprivredi po ARS-u beleži rast od preko 40%, uplaćeni doprinosi od poljoprivrede, ne samo što nisu ni izbliza imali sličan, visok, rast, već su u nominalnom padu od 2012. godine. Takođe, ni broj registrovanih poljoprivrednih gazdinstava koji objavljuje Uprava za Trezor nema ni izbliza uporediv rast kao broj formalno zaposlenih poljoprivrednika. Ovo nisu potpuno uporedivi

¹⁷ Inače, promena stope pojedinačnih doprinosa nikako ne bi smela da bude analitički problem, odnosno opravdanje za izostanak analiza. Ali odavno smo prestali da se čudimo tvrdnjama Kovačević et al. (2017).

¹⁸ U prethodnom radu [5] pokazali smo da je irelevantna metodološka primedba koju su nam dali Arandarenko et al. (2016) [1]. da se za računanje prosečne plate formalno zaposlenih ne može koristiti prosečna zarada iz RAD istraživanja. Takođe, nemamo razloga da sumnjamo da je merenje prosečne zarade nepouzdan kao ARS, odnosno da je ARS pouzdan, a neusklađenost kretanja doprinosa sa rastom broja zaposlenih posledica realnog pada zarada od oko 10% koji statistika nije dobro izmerila.

podaci, ali dosta jasno ukazuju da nema naznaka tako snažnih promena u ovom segmentu zaposlenosti na koje ukazuje ARS.

Važno je istaći i to da administrativni podatak o rastu doprinosa od 3,7% (uz realno smanjenje prosečne zarade od 1%) implicira rast formalne zaposlenosti u periodu 2012-2017. od 4,7%. Ovaj implicitno izračunat rast formalne zaposlenosti deluje mnogo „razumnije“ od tri puta većeg rasta formalne zaposlenosti koji pokazuje ARS. Naime, rast formalne zaposlenosti od 4,7% bio bi u skladu sa rastom BDP-a od oko 6%, jer bi ukazivao na elasticitet zaposlenosti od približno 0,75 i očekivani rast produktivnosti u Srbiji u prethodnih pet godina.

6. Kako ispravno odabrati indikatore: o ličnoj potrošnji i o odstupanju ARS-a od administrativnih podataka o zaposlenosti

U ovom delu teksta razmatramo o još dve pogrešne analize Kovačević et al. (2017): 1) analizu rasta lične potrošnje i njene navodne povezanosti sa visokim rastom zaposlenosti po ARS-u, kao i 2) analizu navodne povezanosti ARS-a sa administrativnim podacima o zaposlenosti.

Pošto bi nabiranje materijalnih propusta u prvom slučaju predugo trajalo (duže nego za doprinose), izdvojićemo samo jednu grešku, možda i najbizarniju. Naime, Kovačević et al. (2017) potrošnju mere prometom u trgovini na malo [3, p. 351]. *Prvo*, lična potrošnja nije isto što i promet u maloprodaji jer građani troše značajna sredstva i na račune za stanovanje i komunalije, kulturu, obrazovanje, rekreaciju, da nekada jedu u restoranima, fast fudovima, idu u kafiće, da putuju, kupuju na pijacama, da pored svega postoji i naturalna potrošnja itd. *Drugo*, podatak o kretanju lične potrošnje uopšte ne mora da se aproksimira. RZS podatke o ličnoj potrošnji objavljuje redovno (kvartalno i godišnje) i to je jedan od osnovnih statističkih podataka na kom počivaju nacionalni računi Srbije. Neverovatno je to da direktor RZS-a (Kovačević) za analizu lične potrošnje izbegava da koristi postojeće podatke RZS-a, već ih pogrešno aproksimira prometom u maloprodaji. Realni rast lične potrošnje od 2012. do 2017. iznosio je svega 1,3%. To ni izbliza ne može da se uklopi u podatke iz ARS-a o rastu zaposlenosti od gotovo 20%, budući da se potrošnja stanovništva velikim delom finansira upravo prihodima od rada.

U nastavku razmatramo analizu navodne povezanosti podataka iz ARS-a sa administrativnim podacima o zaposlenosti iz Centralnog registra obaveznog socijalnog osiguranja (CROSO). Po Kovačević et al. (2017), rast formalne zaposlenosti bez poljoprivrede (ARS) bio je od 2012. do 2016. skoro identičan rastu uporedive registrovane zaposlenosti bez poljoprivrede (CROSO) – obe kategorije zaposlenosti navodno su u tom periodu povećale broj zaposlenih za oko 100.000. To bi trebalo da pokaže da su podaci iz ARS-a konzistentni sa administrativnim podacima i samim tim i pouzdani. Međutim, ova analiza je veoma upitna, a sadrži i grube materijalne greške.

Pre svega, RZS je uveo CROSO kao administrativni izvor podataka o registrovanoj zaposlenosti tek 2015. godine. Zbog toga CROSO podaci u prve tri godine obuhvaćene ovom analizom nisu zaista iz tog administrativnog izvora već su i oni procenjeni od strane RZS-a. Na seriji podataka čak se vidi i osetna promena trenda u 2015. godini, kada se prelazi sa procena na prave administrativne podatke. Budući da se administrativni podaci koriste tek od 2015, veći deo analize Kovačević et al. (2017) svodi se zapravo na poređenje podataka iz ARS-a sa drugim procenama RZS-a, a ne sa administrativnim podacima o zaposlenosti. Još interesantnije je to što je kao jedan od izvora za procenjivanje administrativne zaposlenosti pre 2015. godine korišćen i sam ARS.¹⁹ Tako ispada da se u ovoj analizi ARS jednim delom upoređuje sam sa sobom i onda se dobija sličnost podataka.

¹⁹ Videti tabelu RZS-a: „Registrovana zaposlenost 2000-2014. revidirani podaci“; u delu sa metodološkim napomenama.

Takođe, ova analiza ima i grube materijalne greške. Naime, u CROSO podatak o broju zaposlenih bez poljoprivrede u 2016. Kovačević et al. (2017) greškom uključuju i preko 33.000 zaposlenih poljoprivrednika u pravnim licima. Pošto ti zaposleni nisu uključeni u CROSO podatak za 2012. izračunati rast broja zaposlenih od 2012. do 2016. je pogrešan. Kada se ova greška ispravi vidi se da je rast broja zaposlenih po CROSO iznosio 62,400, a ne 96.000 što je zapravo 40% sporiji rast od uporedivih podataka iz ARS-a (rast od 103.000 zaposlenih). Slični trendovi nastavljaju se i u 2017. u kojoj broj zaposlenih po ARS-u u prva tri kvartala raste za preko 30.000 zaposlenih više od uporedivih CROSO podataka. Zapravo, podaci iz ARS-a imaju sistematski osetno veći porast zaposlenosti nego u administrativnim podacima (čak i u periodu kad su ti administrativni podaci bili procenjivani). Jedini izuzetak je 2015. godina (u kojoj se prelazi sa procena RZS-a na prave podatke CROSO). Dakle, suprotno nameri Kovačević et al. (2017) čak i ova analiza (uz sve svoje slabosti) zapravo ukazuje da ARS znatno precenjuje rast broja zaposlenih od 2012, odnosno da nije pouzdan.

7. Nullius in verba (nikom na reč): o tvrdnjama i dokazima

Kovačević i koautori već neko vreme svojim radovima i javnim nastupima zbunjuju širu i stručnu javnost profesionalno loše sprovedenim analizama koje ne zadovoljavaju ni minimum naučnih kriterijuma. Iz tih analiza ovi autori izvlače pretenciozne i pogrešne zaključke sa kojima bez imalo ustručavanja izlaze u javnost. Na primer: *I teorijski i praktično je dokazano da ne postoji ta korelacija na kratak i srednji rok između BDP-a i broja zaposlenih.*²⁰ Nadamo se samo da Kovačević do ovog zaključka nije došao na svom primeru Španije gde ta „nepostojeća“ korelacija iznosi 0,97 (videti Grafikon 5 u tekstu).

Ukoliko isključimo ovako ekstremne tvrdnje, jedan broj zaključaka do kojih Kovačević et al. (2017) dolaze na osnovu (nepouzdan) Ankete o radnoj snazi napisan je u stilu naučno utemeljenih radova. Na primer: „...rast prekarijatske (nesigurne) zaposlenosti, vođen niskom produktivnosti rada i niskim zaradama koja, usled visokih poreza na zarade i doprinosa za obavezno socijalno osiguranje, najčešće ostaje u neformalnom sektoru“ [3, p. 343], predstavljao bi ozbiljan rezultat pod uslovom da je (empirijski) dokazan. To bi značilo da se prvo pokaže da su porezi i doprinosi na rad u Srbiji veći nego u drugim uporedivim zemljama u kojima ne dolazi do ovog fenomena; da se povezanost visine poreza i doprinosa sa veličinom neformalnog sektora statistički dokaže; ili da se ekonometrijski oceni kako i koliko povećanje/smanjenje fiskalnog opterećenje rada utiče na promenu u strukturi zaposlenosti. Međutim, Kovačević et al. (2017) to ni ne pokušavaju, što znači da zapravo iznose samo svoja uverenja, a ne stvarno utemeljene zaključke.

Kada se hipoteza ne dokaže naučnim metodama onda izneti zaključci ne samo što nemaju nikakvu težinu već ih obično i vreme brzo demantuje. Ironično, svega nekoliko meseci nakon što su Kovačević et al. (2017) izneli navedeni zaključak da niske plate i niska produktivnost rada dovode do velikog rasta nesigurnih poslova u Srbiji, a visoki porezi i doprinosi do snažnog rasta neformalne zaposlenosti, objavljeni su novi podaci RZS-a (čiji je Kovačević direktor) za 2017. koji te zaključke opovrgavaju. Naime, ARS u prva tri kvartala 2017. pokazuje da u rastu zaposlenosti sada ubedljivo prednjače sigurni poslovi na neodređeno, dok nesigurni poslovi (na određeno, sezonski i privremeni poslovi) imaju blagi pad u odnosu na prethodnu godinu. Međutim, nema naznaka da je ovaj preokret došao usled važnijih promena u produktivnosti i zaradama zaposlenih koji bi ga „objasnili“. Slično tome, iako u 2017. nije došlo do smanjenja fiskalnog opterećenja rada (čak je minimalna cena rada povećana za 7,5%, što nameće dodatne troškove za slabo plaćene nisko produktivne poslove na granici neformalnog sektora) – novi podaci pokazuju da formalna zaposlenost ima brži rast od neformalne zaposlenosti (naravno i od BDP-a).

²⁰ Kovačević, izjava za časopis Vreme (br. 1315).

Ako je cilj Kovačević et al. da se dođe do istine, onda dalja polemika ima smisla samo ako ovi autori isprave napravljene grube materijalne greške na koje smo u ovom radu ukazali i izvuku odgovarajuće zaključke o pouzdanosti ARS-a, ili da pokažu da greške nisu napravljene. To je jedini način da se vodi naučna rasprava, što Kovačević i koautori nisu do sada poštovali. Naime, iako smo već ranije ukazali da je tvrdnja da nema zavisnosti između kretanja zaposlenosti i časova rada u periodu 2014-2016. godine (Kovačević i Pantelić (2017) [2]) posledica njihove grube greške, odnosno da je ta zavisnost u stvari veoma visoka – ovi autori u svom narednom radu to potpuno ignorišu. Umesto da navedenu grešku koju su napravili isprave ili objasne, oni objavljuju novi rad [3] sa novim pogrešnim argumentima koji bi trebalo da potvrde njihova uverenja. Ovakva izbegavanja odgovora mogu da se nastavljaju unedogled, a ne vode utvrđivanju istine. Stoga, ako ponovo naiđemo na ćutanje od strane Kovačevića i koautora na brojne greške i propuste za koje smo im u ovom radu pokazali da su napravili, onda dalja polemika sa njima nema nikakvu svrhu.

Literatura:

1. Arandarenko, M., & Aleksić, D. (2016). Not all jobs are created equal: How not to misread the labour force statistics in Serbia. *Ekonomika preduzeća* 64(3-4), 211-225.
2. Kovačević, M., & Pantelić, V. (2017). Da li još uvek ima prostora za sumnju u pozitivna kretanja na tržištu rada? *MAT* 265
3. Kovačević, M., Pantelić, V., & Aleksić, D. (2017). Trends and challenges in Serbian labour market: Change in the nature of jobs and labour underutilization. *Ekonomika preduzeća* 65(5-6), 341-354
4. Petrović, P., Brčerević, D., & Minić, S. (2016a). Economic recovery, employment and fiscal consolidation: Lessons from 2015 and prospects for 2016 and 2017. *Ekonomika preduzeća* 64(1-2), 53-75
5. Petrović, P., Brčerević, D., & Minić, S. (2016b). Fish that fly exists, but are rare: Are the official labour market data misread or unreliable? *Ekonomika preduzeća* 64(5-6), 315-332